
Vzdělání musíme uchopit jako korupci

Vzdělání musíme uchopit jako korupci

LIDOVÉ NOVINY

18.9.2012 Lidové noviny Strana 18 Akademie, autor: EVA HNÍKOVÁ
ROZHOVOR O školství se zajímá jen úzká skupina lidí, ze vzdělávání by se ale mělo stát celospolečenské téma, říká Jan Straka

Po patnácti letech praxe berou učitelé 27 tisíc, ostatní vysokoškoláci však v průměru dvakrát tolik. Zjistili to výzkumníci z think tanku IDEA při CERGEEI. Jak se to odráží na vzdělanosti v Česku? O kolik peněz kvůli tomu přijde zdejší ekonomika? A jak vypadá studium na Harvardu? S LN o tom hovoří mladý vědecký pracovník Jan Straka.

* LN Proč jste se zaměřili na platy učitelů?

Kvalita učitelů je klíčová pro zajištění kvalitní výuky. To jasně říkají mezinárodní výzkumy. A pokud budeme mít dobrou výuku a tím pádem i vzdělané lidi, odrazí se to v rozvoji země. Dopady zlepšení vzdělanosti na dlouhodobý hospodářský růst jsme propočítali už v červnu. Jsou to obrovská čísla, v horizontu osmdesáti let může jít o nárůst hrubého domácího produktu o nějakých 5 až 26 bilionů korun, v závislosti na různých scénářích.

* LN Lze tak obrovským číslům věřit?

Výpočty vycházejí z metodologie OECD, my jsme je aktualizovali pro Česko a doplnili o možné scénáře vývoje. Samozřejmě se nedá tvrdit: tohle se určitě stane. Naše výpočty jsou přibližné, ale dávají nám představu o tom, jak velký vliv na hospodářskou a společenskou prosperitu země vzdělanost má.

* LN Jak jste při výpočtu postupovali?

Sestavili jsme si různé scénáře možného zlepšení vzdělanosti českých žáků, které jsme měřili pomocí mezinárodního šetření PISA. To zkoumá různé typy gramotností u patnáctiletých žáků. Neoptimističtější scénář počítal s tím, že se dostaneme na úroveň Finska, které vychází z mezinárodních srovnání dlouhodobě nejlépe. To ale není moc reálné. Další scénář například ukazoval, kde bychom mohli být, kdybychom nyní dosáhli stejných výsledků jako v roce 2003. Od té doby se totiž výsledky českých žáků zhoršují. A ročně nás to v přepočtu stojí podobnou částku, jako činí deficit státního rozpočtu.

* LN Je šetření PISA vhodné pro posuzování toho, co žáci dovedou?

V tuto chvíli je to jeden z mála zdrojů informací o výsledcích českých žáků. Navíc jde o mezinárodní srovnání, které zároveň porovnává i vývoj v čase. Šetření PISA se nezaměřuje na specifické znalosti, ale na všeobecné dovednosti a schopnosti žáků. Umění číst, analyzovat informace, použít je. A právě to jsou důležité dovednosti pro další vzdělávání i uplatnění na pracovním trhu.

* LN Odkud tedy přijdou v úvodu zmiňované biliony?

Vycházeli jsme z relativně složitého ekonomického modelu hospodářského růstu. Ukazuje, jak se díky zlepšení již zmíněných dovedností žáků v celé populaci povede ekonomice lépe. Kdybych to trochu zjednodušil: v zemi, kde nikdo neumí číst a psát, lidé mohou těžko pracovat ve službách, zvládnou jen zemědělství a to ještě bez obsluhy traktorů. Když je naučíte číst a psát, výkonnost ekonomiky se zvýší a s ní i životní úroveň. Tento koloběh s vývojem ekonomiky pokračuje dále. Nyní potřebujeme lidi, kteří budou schopni založit úspěšné podniky a lépe vzdělané zaměstnance, kteří v nich budou pracovat, budou poskytovat kvalitnější služby nebo do Česka přilákají zahraniční firmy věnující se složitým technologiím, výzkumu a vývoji.

* LN Vzdělanost v Česku se však zvyšuje. Počet lidí odcházejících na vysoké školy vzrůstá, dnes už je to polovina populačního ročníku, a nemám pocit, že by se ekonomika nějak výrazně zvedala.

To je přesně jádro problému. Na jedné straně stojí tradiční chápání vzdělanosti, které spočívá v tom, že někdo má určitý titul nebo potvrzení. Ale vzdělání, které nás zajímá, nezávisí na počtu let strávených ve škole. Nejde nám o objem poznatků, ale o určité schopnosti a dovednosti. Třeba porozumět textu, logicky uvažovat. Právě tohle často neumí české školství zdejší žáky naučit. Nyní si spousta firem stěžuje, že chybí kvalitní zaměstnanci a absolventy vysokých škol musí učit naprosto základní věci. Školství by mělo mladé lidi učit přemýšlet, orientovat se v problémech, dobře se vyjadřovat. A o tom, jak si čeští žáci stojí alespoň v některých aspektech těchto všeobecných dovedností, se můžeme dozvědět ze šetření PISA.

* LN Kdyby nyní ministerstvo provedlo reformy, kdy můžeme čekat výsledek?

Ve školství bohužel vše trvá dlouho. Dejme tomu, že dnes začneme s reformou, která se zaměří na žáky prvního stupně základních škol. Tito lidé vstoupí na pracovní trh za dvacet let a teprve za dalších dvacet let budou na vrcholu kariéry. Takže se bavíme o horizontu 40 let, než se nám změny, které nyní nastartujeme, plně promítnou. Ale reformu musíme zaplatit dnes. Pokud však chceme investovat do budoucnosti, je reforma vedoucí k zlepšení vzdělanosti jeden z velmi dobrých způsobů.

* LN Vraťme se ale k učitelům a k jejich platům...

Předně chci říct, že toho o českém školství víme velmi málo. Například se systematicky nesbírají data, která by se poté dala použít pro analýzy a tvorbu doporučení. Souvisí to s tím, že o vzdělání se v Česku intenzivně zajímá stále jen relativně úzký okruh expertů a nadšenců. Pouze málo lidí si uvědomuje, jak velký problém může špatná kvalita vzdělání znamenat. Dokud se nezmění společenský přístup, k žádnému zlepšení nedojde. Není to sice ideální paralela, ale když se podíváte na boj s korupcí, tak před pěti lety se korupce téměř neřešila. Najednou se ale něco ve společnosti posunulo a všichni mají pocit, že korupce je velké téma. Vyjadřují se k ní politici, neziskové organizace i podnikatelé a najednou jde spousta věcí, která před pár lety byla nepředstavitelná. Taková změna musí nastat i v případě vzdělávání. Když se ale podíváme na průzkumy veřejného mínění, najde se dost lidí přesvědčených o tom, že je vzdělávání relativně v pořádku. V duchu si říkají, my jsme to ve škole také nějak přežili, zvládnou to i naše děti. Ale svět se mění velmi rychle a to, co stačilo před třiceti lety, už za deset let stačit nemusí.

* LN Ve své studii upozorňujete, že klesá kvalita učitelů. Jak jste to poznali?

Vyplyvá to třeba z testu obecných studijních předpokladů společnosti Scio, který srovnává studijní dispozice uchazečů o vysoké školy. Z desetiných těch nejtalentovanějších lidí, kteří se hlásí na vysoké školy, jich na pedagogické fakulty jde proporčně daleko méně než jinde. Studenti s lepšími výsledky míří na medicínu, na práva, na stomatologii. V minulosti, kdy na vysoké školy chodilo deset procent populace, to tolik nevadilo. Dnes je ale na vysokých školách polovina ročníku.

* LN Ale pedagogická fakulta má pět let na to, aby se studenty pracovala...

O absolventech pedagogických fakult už nemáme skoro žádná data. Jedno z mála mezinárodních srovnání ukazuje, jaký je podíl praxe ve výuce. V Česku jsou to jen čtyři procenta, zatímco v nejlepších vzdělávacích systémech, jako je například Finsko, je to podle studie společnosti McKinsey 20 až 40 procent. Zároveň další výzkumy dokládají, že je praxe pro budoucí učitele velmi důležitá. Máme tedy indicie o tom, že na pedagogické fakulty nechodí ti nejtalentovanější a zároveň jim pedagogické fakulty neposkytují úplně adekvátní vzdělání. Navíc mají studenti pedagogických fakult před sebou vidinu nízkého platu, což k jejich motivaci také nepřidá.

* LN Zjistili jste, že si čtyřicetiletý učitel vydělá v průměru 27 tisíc a ostatní vysokoškoláci v tomto věku však v průměru skoro 56 tisíc. Jak jste k tomu došli?

Čerpali jsme z veřejné databáze, kterou dává dohromady Ministerstvo práce a sociálních věcí, Český statistický úřad a společnost Trexima. Konkrétně pocházejí čísla z Informačního systému o průměrném výdělku, který shromažďuje data o více než 1,5 milionu zaměstnanců v Česku.

* LN Opravdu si vysokoškoláci vydělávají tolik?

Ano. Je to průměr, který tahají nahoru vysoké platy. Spočítali jsme také, že 70 až 90 procent vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců vydělává více než učitelé. Ve studii jsme zkoumali náklady ušlých příležitostí, tedy to, o kolik má učitel nižší plat, než kdyby šel třeba na práva a stal se z něj advokát. Učitelství není z čistě finančního hlediska vůbec atraktivní.

* LN Pomohlo by navýšení platu učitelů?

Ano. Když zvýšíte mzdu, učitelství se stane platově atraktivnější a přiláká do škol i lidi, kteří jinak zvolí lukrativnější profese. Jenom platy problémy samozřejmě nevyřeší, ale mají velký vliv. Ve věku 25 let není rozdíl v platech učitelů a ostatních vysokoškoláků ještě tak velký. Asi i proto, že v roce 2011 byly navýšeny platy začínajících pedagogů. Jenže ve většině jiných profesí v následujících letech váš plat rychle poroste, zatímco ve školství se moc daleko neposunete.

* LN Největší rozdíl v platech je u lidí ve věku 40 a 49 let. Mohlo by to svědět k představě, že starší učitelé odcházejí ze školství za vyšším platem jinde. Na druhou stranu studie OECD, nazvaná Education at a Glance, nyní ukázala, že skoro tři čtvrtiny učitelů jsou starší než 40 let. To mluví proti, ne?

Starší učitelé už nemají tolik možností, jak odejít do jiné profese. Pokud máte za sebou dvacet let praxe na základní či střední škole, těžko se z vás stane lékař nebo právník. Problém s přilákáním kvalitních učitelů začíná už v 18 letech, kdy si studenti vybírají vysokou školu. Mnoho z nich si učitelství prostě třeba právě kvůli nízkému platu nevybere.

* LN Co vás samotného ve výsledcích zaujalo?

Uvedl bych dvě věci. Za prvé, jak špatně si stojíme v mezinárodním srovnání. Z pohledu poměru mzdy učitelů k ostatním vysokoškolákům jsou na tom v rámci OECD hůře už jen Island, Maďarsko a Slovensko. Překvapilo mě také, že učitelé na tom nejsou platově až tak dobře ani ve srovnání se zaměstnanci v nepodnikatelské sféře, tedy s lidmi pracujícími hlavně ve státní správě a neziskovém sektoru. I v nepodnikatelské sféře má 50 až 80 procent vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců vyšší mzdu než učitelé.

* LN Vystudoval jste Harvardovu univerzitu. Jak vás vůbec napadlo, že půjdete na Harvard?

Chodil jsem na gymnázium v Praze. Ve třetím ročníku jsem získal stipendium nadace Open Society Fund a vyjel na rok na střední školu do Spojených států. Moc se mi tam líbilo a po návratu jsem začal přemýšlet o tom, že bych možná chtěl zkusit něco jiného než českou vysokou školu. Podal jsem přihlášku na několik univerzit ve Spojených státech a jednou z nich byl Harvard.

* LN Jak vypadaly přijímací zkoušky?

Zcela jinak, než jsme zvyklí v Česku. Přijímací řízení mělo několik částí. Univerzitě zasíláte veškeré své výsledky ze střední školy, seznam mimoškolních aktivit, doporučení od učitelů a musíte napsat přijímací esej. Absolvujete také standardizované testy, které zkoumají vaše analytické schopnosti, schopnost porozumět textu či matematické dovednosti. Testy lze skládat i v Praze. Někdy je součástí přijímacího řízení také doplňkový osobní pohovor.

* LN Na Harvardu se ale platí velmi vysoké školné...

Ano, roční náklady na život a školné přesahují 50 tisíc dolarů. Škola má ale už několik let výborný systém finanční pomoci studentům. Pokud mají rodiče studenta příjem menší než 65 tisíc dolarů ročně (tj. asi 1,24 milionu korun), tak univerzita platí veškeré náklady, tedy školné, ubytování, stravu, pojištění. Když se příjem rodičů pohybuje v rozmezí 65 až 150 tisíc dolarů, zaplatí škola studentovi alespoň část nákladů.

* LN Nevadilo, že pocházíte z Česka?

Ne. Ale háček je v tom, že na Harvard je velmi náročné se dostat. Letos se tam hlásilo asi 34 tisíc lidí a brali dva tisíce. Univerzita vyznává filozofii: Kdo uspěje v takto tvrdé konkurenci a je přijat, měl by mít možnost studovat bez ohledu na jeho finanční situaci.

* LN V čem se liší studium na českých a amerických vysokých školách?

Zdejší poměry znám jen z vyprávění kamarádů. Mám z toho pocit, že spousta českých škol klade spíše důraz na memorování faktů a na plnění formálních požadavků, než na skutečný rozvoj studentů a jejich přípravu na život. Americké školy naopak dbají na rozvoj analytických dovedností či schopností argumentovat a vyjadřovat se. Rozdíl je i v přístupu studentů. V Česku se očividně během semestru často jen chodí na přednášky či cvičení a studenti se začínou učit až ve zkuškovém období. Na Harvardu se musíte připravovat z hodiny na hodinu, průběžně odevzdáváte eseje či projekty. Na jedno z cvičení jsme například museli každý týden přečíst 200 stránek hutného textu. Rozdíl je samozřejmě daleko více. Zajímavé z českého pohledu je třeba i to, že se v USA vůbec nezkouší ústně.

* LN Jak vypadala bakalářská zkouška?

Na Harvardu se žádná závěrečná zkouška neskládá, stačí udělat zkoušky z jednotlivých předmětů během studia.

* LN Neuvažoval jste o navazujícím magisterském studiu?

Stále o něm uvažuji. V Americe je obvyklé jít po bakaláři na pár let do praxe, něco si vyzkoušet a až pak popřípadě uvažovat o návratu do školy. Bakalář je ale ve Spojených státech považován za ukončené vysokoškolské studium, má tam větší váhu než u nás. Řada lidí si s ním bez problémů vystačí.

* LN Chcete opět studovat v cizině?

Ano. Kvalita univerzit v anglosaském světě je všeobecně daleko vyšší než u nás.

***

Profil

JAN STRAKA (* 1985) Vystudoval společenské vědy na Harvardově univerzitě ve Spojených státech. Získal titul bakalář. Nyní působí na CERGE-EI, společném pracovišti Národohospodářského ústavu Akademie věd ČR a Univerzity Karlovy, kde se věnuje hlavně vzdělávání a koordinuje think tank IDEA zaměřený na výzkum veřejných politik.